

УДК 378:316.77

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВНЗ У СКЛАДІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Мащенко Н.Є., асистент (ДонНУ)

У статті обумовлено зв'язок між поняттями інформаційного потенціалу суспільства та інформаційного потенціалу ВНЗ. Надано характеристику основних складових інформаційного потенціалу ВНЗ.

Ключові слова: *інформаційний потенціал, інформаційне середовище, інформаційна культура, інформатизація, ВНЗ.*

Постановка проблеми. В епоху стрімкого розвитку інформаційного суспільства відбуваються зміни у сфері виробництва і використання інформації та знань, суть яких полягає в тому, що вони є головною перетворюючою силою суспільства. Новизна, швидкоплинність, прискорення є найбільш характерними рисами життя, а центром акумуляції знань та інформації стає система освіти.

Існує причинно–наслідковий зв'язок між становленням інформаційного суспільства і кардинальними змінами в освіті. Інформаційне суспільство не випадково називають «суспільством, що навчається». Навчальні заклади акумулюють і розподіляють інформацію — нове знання і тим самим створюють як розумове середовище, де циркулює подібне знання, так і людей — його носіїв. Відповідно можна сказати, що само інформаційне суспільство створюється у тому числі освітою, бо вона підтримує сам спосіб здобуття, обробки і розподілу інформації.

Система освіти як розгалужена мережа навчально–виховних закладів, що стабільно діють, яка формує людину із загальним широким колом знань про навколишній світ, природу і суспільство і громадським ставленням до них, є основою становлення і розвитку інформаційного суспільства.

Однак, з іншого боку, і само інформаційне суспільство, його динаміка впливають на систему освіти, вимагають «підгонки» її до умов і процесів подальшого розвитку [1].

У цих умовах освіта і наука стають новими продуктивними силами суспільства, основою національної і світової економіки.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Серед вітчизняних досліджень необхідно відзначити праці Р.А. Каложного, М.Я. Швеця, В.С. Цимбалюка, В.М. Брижка [2], В.М. Глушкова [3], що мають значний вплив на формування вітчизняної інформатики, а також зарубіжних вчених Ю. Хаяші та І. Масуди [4], Д. Белла [5], якими фактично сформульовано визначення поняття «інформаційне суспільство».

Можна виділити роботи, присвячені формуванню складових інформаційного потенціалу системи освіти.

Методологічні проблеми розвитку інформаційної культури розробляли М.Г. Вохришева [6], О.А. Гречихін [7], Н.Б. Зінов'єва [8], А.І. Ракітов [9], Ю.А. Шрейдер [10].

Питаннями становлення інформаційно–освітнього середовища у ВНЗ займалися Б.П. Овечкин [11], О.Н. Подковирова [12], Н.Б. Зав'ялова [13].

Проблемам впровадження, використання інформаційних і комунікаційних технологій у сфері освіти присвячені роботи М.П. Лапчика [14], О.В. Могильова [15] та ін.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Не дивлячись на те, що питанням інформаційного суспільства присвячено багато наукових праць, однак в сучасних наукових дискусіях навколо проблем розвитку системи освіти майже не обговорюється питання становлення та складу інформаційного потенціалу у ВНЗ, який формує пріоритети розвитку системи освіти в національній економіці та інформаційному суспільстві.

Мета статті – визначити місце інформаційного потенціалу ВНЗ як складової у структурі інформаційного потенціалу суспільства.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства передбачає більш глибоке вивчення і практичну адаптацію категорії «інформаційний потенціал».

Інформаційний потенціал суспільства – це накопичені ресурси в сукупності із засобами, методами та умовами, які дозволяють його активізувати для досягнення поставленої мети – побудови інформаційного суспільства.

На систему освіти покладається значна роль в розвитку інформаційного потенціалу суспільства, а тому нарощування власного інформаційного потенціалу є одним з її головних завдань. Накопичений, він вирішальною мірою визначає можливості будь–якого ВНЗ у всіх сферах діяльності. Чим потужніший інформаційний потенціал, тим більше стійкою є

конкурентоспроможність вищого навчального закладу.

Інформаційний потенціал ВНЗ – це інформаційні ресурси, можливості, знання та інформація в будь-яких видах, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення визначеної мети, вирішення якого-небудь завдання, а також можливостей вищого навчального закладу у сфері відтворення робочої сили і розвитку науки.

Це процес внутрішнього розвитку вищих навчальних закладів і нових прогресивних тенденцій суспільного розвитку. Систематизовані, найбільш значущі тенденції будуть такими:

Йде безпрецедентне зростання обсягів інформації, її якісних і кількісних параметрів; щорік він збільшується на декілька мільйонів Тбайт;

створено принципово нові засоби доступу до інформації, нові способи комунікації. У зв'язку з цим змінюється освітній процес вищої школи, ролі викладача і студента починають істотно трансформуватися.

На шляху розвитку вітчизняні ВНЗ стикаються з низкою проблем, які можна виділити в економічні, соціокультурні та інформаційні підгрупи.

Окремо автор статті рекомендує виділити інформаційні проблеми Вони набувають все більшого значення, оскільки сама інформація, як базовий чинник сучасного суспільства, перетворюючись на особливий ресурс, не менш значущий, ніж матеріально-технічний, фінансово-економічний, управлінський і людський, набуває ключового значення, особливо у таких двох базових аспектах: відтворювальному циклі навчального, виховного, науково-методичного процесів навчання; структурі управління освітою.

У сучасному ВНЗ інформація стає однією з обов'язкових складових управлінських процесів, оскільки її виробництво, передача і споживання складає свого роду «фундамент» ефективного функціонування всіх сфер життя суспільства. Від правильності формування та адекватності використання інформаційних потоків багато в чому залежить результат діяльності будь-якого сучасного соціального інституту і особливо – системи освіти.

Можна систематизувати найбільш значні інформаційні проблеми ВНЗ. Таким чином.

До першої групи інформаційних проблем віднесено ті, що пов'язані з навчальним, виховним, науково-методичним процесом навчання. Це :

- підвищення якості освітніх послуг;
- поліпшення ефективності роботи аспірантури – кількості захистів дисертацій у встановлені терміни;
- збільшення науково-технічного потенціалу ВНЗ;

– робота зі створення електронних підручників;

– ефективність формування методичного забезпечення дистанційної освіти тощо.

Друга група об'єднує інформаційні проблеми системи управління освітою:

– підвищення кадрового потенціалу вищої школи;

– збільшення комунікаційного потенціалу освітнього середовища;

– інформованість структурних підрозділів, що впливає на узгодженість функціонування ВНЗ в цілому;

– формування системи електронного документообігу в управлінському апараті та організації доступу до неї у філіях і представництвах;

– необхідність перепідготовки співробітників ВНЗ, задіяних в інформаційному обслуговуванні ділових процесів;

– побудова правильного інформаційного середовища ВНЗ і автоматизація всіх його бізнес-процесів;

– створення багатоскладової корпоративної інформаційної системи ВНЗ за єдиним проектом побудови тощо.

Проблеми сучасних вітчизняних ВНЗ різні. Вони залежать від політичної, економічної і соціальної ситуації в країні, міжнародних стандартів і договорів, внутрішньої політики самого закладу, рівня розвитку науково-технічного прогресу та конкурентоспроможності конкретного ВНЗ. Вітчизняна система освіти в даний момент переходить на європейські стандарти, стан інформаційного потенціалу повинен стати визначальним чинником, який може привести до стрімкого розвитку вітчизняної освіти і науки.

Інформаційний потенціал є частиною системи освіти, що відображає певні його зв'язки та елементи. Інформаційний потенціал ВНЗ повинен включати в свій склад підсистеми, призначені для забезпечення як ефективної роботи окремих учасників навчального процесу, так і їх спільної діяльності. Основні складові інформаційного потенціалу ВНЗ – це певне інформаційне середовище ВНЗ, процес інформатизації ВНЗ, формування інформаційної культури.

Можна схематично представити взаємодію всіх елементів інформаційного потенціалу вищого навчального закладу (рис.1).

Інформаційний потенціал ВНЗ функціонує в певному інформаційному середовищі. По відношенню до ВНЗ можна говорити про існування певного інформаційного середовища – зовнішнього і внутрішнього, – в якому міститься інформація, потенційно корисна (необхідна) для здійснення

управління навчальним процесом, науковими розробками і адміністративною діяльністю.

Існування розгорнутого інформаційного середовища ВНЗ є важливою частиною його інфраструктури, умовою існування інформаційного потенціалу.

Інформаційне середовище формує та реалізує інформаційний потенціал; проявляє якісні та кількісні його характеристики.

Інформаційне середовище ВНЗ, на думку автора, це інформаційне оточення, яке забезпечує діяльність ВНЗ у сфері інформаційної діяльності, сукупність умов, за яких забезпечується безперервна інформаційна освітня діяльність. Інформаційне середовище по відношенню до ВНЗ може бути зовнішнім і внутрішнім залежно від об'єктів і суб'єктів, які створюють інформаційну взаємодію з ВНЗ.

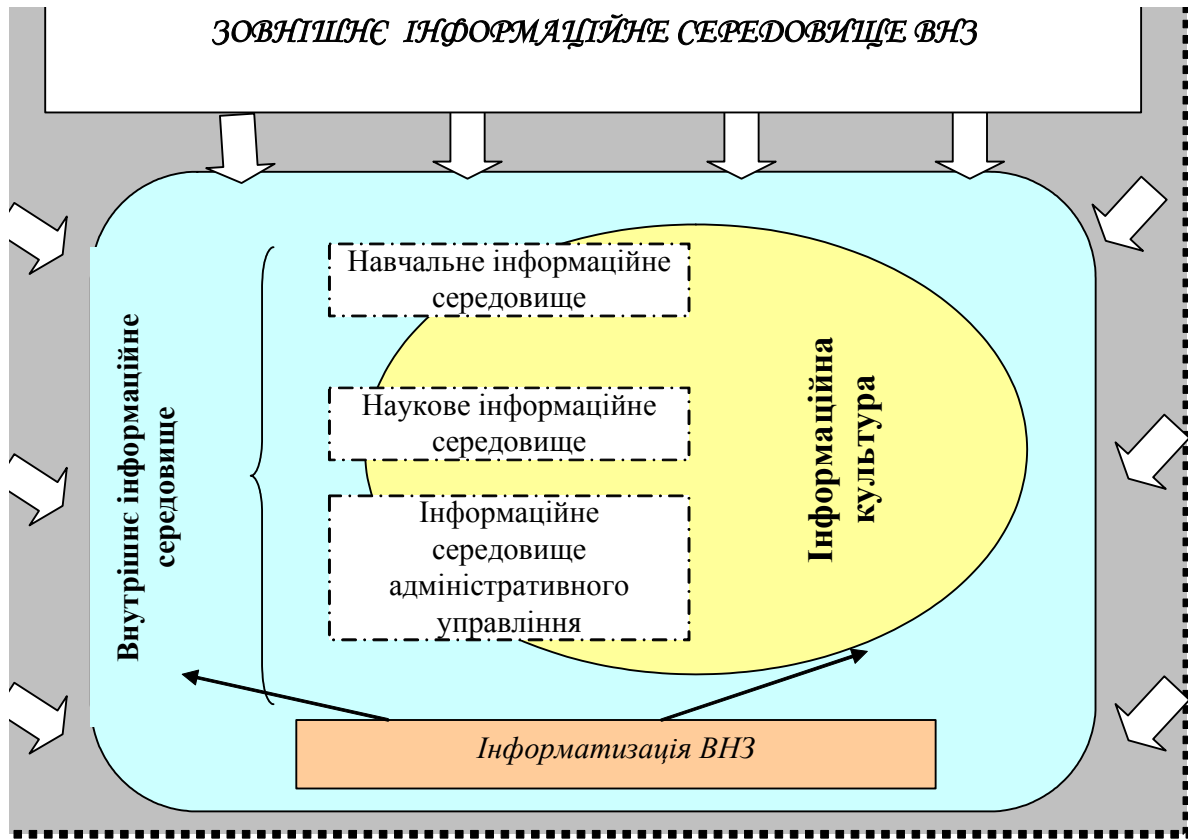

Рисунок 1 – Схема взаємодії елементів інформаційного потенціалу ВНЗ

Внутрішнє інформаційне середовище ВНЗ можна розділити на такі складові: наукове, навчальне, інформаційне середовище адміністративного управління. Взаємодія між ними здійснюється за допомогою специфічної інформаційної культури.

Наукове інформаційне середовище охоплює наукову діяльність студентів і викладачів, що розрізняються за видами діяльності. Для студентів наукова робота – це олімпіади, курсові, дипломні, конкурсні роботи, написання статей, участь в конференціях. Для викладачів – це і статті, і конференції, а також робота з розробкою наукових тем, участь у семінарах, підготовка методичних, навчальних посібників і монографій. Займається науковою роботою науково-дослідна частина (НДЧ) вищого навчального закладу. Це означає, що наукове інформаційне середовище існує у системах викладач–НДЧ та студент–НДЧ.

Документаційно-інформаційні потоки у вигляді інформаційних бюлетенів, наказів, наукових звітів, інших науково-дослідних документів прямують від студента або викладача в науково-дослідну частину і назад. Наукова робота студентів охоплює викладачів як наукових керівників і консультантів.

Спеціалізовані вчені раді із захисту дисертацій поряд з аспірантурою у взаємодії з професорсько-викладацьким складом також входять до складу наукового інформаційного середовища. Тут формується значна частина наукової інформації у вигляді монографій, дисертацій, збірників наукових праць, наукових журналів тощо.

Навчальне інформаційне середовище функціонує між кафедрами, деканатами і ректоратом, оскільки навчальний процес регулюється ректоратом (учбовою частиною), і вся інформація, що стосується навчального процесу,

прямує з ректорату через деканати на кафедри і назад. Це індивідуальні плани роботи викладачів, робочі навчальні плани, розклади занять, накази про рух студентів, робочі програми практики тощо.

Інформаційне середовище адміністративного управління охоплює діяльність кафедр, деканатів і ректорату за різними видами діяльності: фінансовою, кадровою, планово-економічною, господарською, соціальною, міжнародною тощо. У ньому формується і отримує реалізацію інформаційно-документаційний потенціал ВНЗ.

Внутрішнє середовище формує стандарти якості системи освіти та специфічні стандарти інформаційного потенціалу, закладає основи формування інформаційного потенціалу ВНЗ, регіону, держави.

Зовнішнє інформаційне середовище формується між ВНЗ і тими зовнішніми об'єктами, які роблять на ВНЗ безпосередній вплив. Це:

- об'єкти освітньої системи, що висувають вимоги для конкретного навчального закладу до науково-освітнього процесу – Міністерство освіти і науки України, що формує вимоги і директиви по відношенню до системи вищої освіти і контролює її діяльність;

- видатні особистості, що формують систему нових знань у суспільстві;

- контролюючі органи (КРУ, податкова інспекція, СЕС, пожежна інспекція);

- інші вищі навчальні заклади і науково-дослідні інститути, з якими співпрацює або конкурує даний ВНЗ;

- громадські організації і партії;

- спонсори;

- міжнародні організації;

- підприємства-партнери (наприклад, ВНЗ укладає договори про працевлаштування майбутніх випускників або про проходження практики студентів, договори з підприємствами про підготовку аспірантів і докторантів тощо);

- казначейство, банки (через них проходять грошові кошти ВНЗ. У банках студенти можуть оплачувати навчання, працівники отримують заробітну плату);

- підприємства-постачальники;

ЗМІ (ВНЗ надає рекламу про спеціальності, за якими здійснюється підготовка бакалаврів, спеціалістів і магістрів, публікує статті і нариси про даний вищий навчальний заклад, інтерв'ю ректора та інших провідних фахівців) тощо.

Зовнішнє середовище робить значний вплив на освітній процес. Воно має також важливе значення для діяльності ВНЗ і для формування його інформаційного потенціалу.

Зовнішнє середовище ВНЗ формує нові стандарти і тенденції розвитку інформаційного потенціалу ВНЗ; подає сигнали про зміни в інформаційній культурі (галузевій, соціальній,

професійній тощо); забезпечує взаємозв'язок ВНЗ з інформаційним ринком, державними інформаційними ресурсами, світовою інформаційною спільнотою тощо.

Діяльність, спрямована на інформаційно-технологічне забезпечення процесів наукової, навчальної та адміністративної діяльності, що є одним з елементів інформаційного потенціалу ВНЗ, – це інформатизація.

Інформатизація, як динамічний і багатогранний процес, робить істотний вплив на основне завдання будь-якого ВНЗ. Це якість підготовки фахівців, що є одним з пріоритетних завдань розвитку вищої професійної освіти на сучасному етапі.

Цілями інформатизації є:

- підвищення професійної якості підготовки кадрів різного рівня кваліфікації, розширення їх професійної орієнтації;

- істотна зміна якості і збільшення продуктивності праці професорсько-викладацького складу, співробітників НДЧ та інших служб ВНЗ, що супроводжується підвищенням комфортності і привабливості праці;

- можливість забезпечити за короткий термін якісну перекваліфікацію працівників різних спеціальностей, вимушених продовжувати навчання через швидкі зміни у галузі знань і технологій;

- максимально повний можливий доступ до професійної інформації;

- поліпшення якісних характеристик, підвищення ролі і зміцнення авторитету ВНЗ як регіонального центру освіти, науки і культури.

Досягнення цих цілей не можна здійснити, вирішуючи розрізнені завдання на рівні середньої ланки (деканати, бібліотека, кафедра, відділ), створюючи локальні бази даних і впроваджуючи окремі освітні технології. Це – системне завдання, що вимагає, можливо, організаційної перебудови управління і що охоплює всі компоненти структури ВНЗ [16].

Робота з інформатизації ВНЗ повинна вестися у трьох напрямках: адміністративного блоку, навчального блоку, науково-дослідницького.

Можна виділити основні проблеми інформатизації ВНЗ:

- проведення «клаптевої» автоматизації за окремими напрямами і факультетами;

- автоматизація факультетів і підрозділів виходячи з власних коштів;

- використання у ВНЗ безлічі інформаційних систем і баз даних, створених в різний час різними розробниками на різномірних технологічних платформах, що не дозволяє виконувати комплексний аналіз і перешкоджає створенню єдиного інформаційного середовища ВНЗ;

– низький рівень автоматизації власне навчального процесу;

– орієнтованість ВНЗ в плані інформатизації на управлінський облік, а не на підтримку освітньої діяльності. Інформатизація в першу чергу торкається забезпечуючих підрозділів (бухгалтерія, відділ кадрів тощо), а основна діяльність до цих пір не підтримується (підтримується недостатньо) інформаційними технологіями;

– вживання стандартних інформаційних рішень, коли ВНЗ повинен адаптуватися до даної системи, а не навпаки;

– відсутність єдиних статистичних показників і стандартів інформатизації ВНЗ;

– наявність психологічних бар'єрів у співробітників ВНЗ перед інформатизацією, небажання навчатися новим технологіям;

– нестача кваліфікованих кадрів, що мають достатні знання і досвід для проведення процесів комплексної інформатизації ВНЗ.

На думку автора, особливу значущість, проблемність розвитку і практичну адаптацію нових інформаційних стандартів відіграє складовий елемент інформаційного потенціалу – інформаційна культура. Без неї розвиток інформаційного потенціалу ВНЗ неможливий.

Інформаційна культура є частиною інформаційного потенціалу ВНЗ, оскільки вона:

– формує способи взаємодії студентів і викладачів на основі інформаційних технологій,

– на основі інформаційної компетентності розвиває вміння і навички роботи з інформацією і взаємодії з навколишнім світом. Розвиток інформаційної культури вимагає наявності багатогранного інформаційного середовища ВНЗ і способів взаємодії з ним;

– формує нові та адаптує ті, що є, інформаційні цінності.

Визначаючи значну роль інформаційної культури в освіті, можна включати в неї різні управлінські аспекти і створюване освітнє середовище ВНЗ, а також систему знань.

Як базова цінність в інформаційній культурі ВНЗ виступає навчальна і наукова інформація, оброблена спеціальним чином. Студенти, викладачі і співробітники зосереджують увагу на цій інформації, співпрацюють у роботі з нею, співвідносять, зіставляють і порівнюють інформаційні блоки, удосконалюють навчальні навички, створюють нові матеріали тощо. В освітньому середовищі ВНЗ з'явилися комп'ютерні класи, спеціалізовані веб-сайти, комп'ютерні навчально-методичні матеріали, норми і правила, які обумовлюють порядок використання інформаційних технологій. Реалізуються відповідні управлінські дії, направлені на створення інформаційно-освітнього середовища: проводиться забезпечення відповідною технікою,

обладнання аудиторій, відкриття сайтів та інформаційних ліній, оформлення необхідної документації. Керівники ВНЗ сприяють формуванню інформаційної культури у своєму закладі за допомогою створення відповідного інформаційно-освітнього середовища.

Автор статті пропонує таке визначення інформаційної культури ВНЗ як складової частини інформаційного потенціалу. Це сукупність існуючої ціннісної навчальної та наукової інформації, способів дії на неї з боку викладачів і студентів, культура роботи з нею, створювані керівництвом освітнє середовище та управлінські дії, що реалізуються у ході формування відповідного інформаційно-освітнього середовища.

Формування інформаційної культури у ВНЗ є проблемною сферою, що впливає не лише на інформаційний потенціал ВНЗ, а й на розвиток системи освіти, продуктивних сил інформаційного суспільства і національну економіку в цілому.

Можна визначити основні проблеми інформаційної культури ВНЗ. Це відсутність:

– стандартів інформаційного спілкування в організаціях;

– категоріального апарату з предмета інформаційної культури: достовірності інформації, якості інформації тощо;

– критеріїв оцінки якості інформаційної культури;

– бази інформаційної безпеки інформації у ВНЗ, у тому числі питання захисту авторських прав викладачів;

– використання інформаційної культури з погляду конкурентних переваг ВНЗ, можливостей використання інформаційної культури в іміджі ВНЗ тощо.

Також до проблем формування інформаційної культури у вищій школі можна віднести проблеми тезування інформації та малу вивченість інформаційної культури з позицій наукових досліджень.

Розв'язання даних проблем приведе до підвищення якості навчальної і виховної роботи, подальшого розвитку і повсюдного впровадження дистанційного навчання у ВНЗ, розвитку інформаційної компетентності викладача і студента, підвищення продуктивності адміністративного персоналу та престижності вищого навчального закладу.

Висновки. На розвиток інформаційного потенціалу ВНЗ впливає низка чинників. Це специфічні умови зовнішнього середовища, створення внутрішнього розподіленого інформаційно-освітнього середовища, рівень інформаційної культури та інформаційної компетентності викладача, рівень інформатизації ВНЗ, організаційні чинники (стратегія розвитку ВНЗ, стиль управління ним, координація

роздільної праці співробітників і підрозділів в єдине ціле, рівень самопізнання адміністративного персоналу, міра комунікаційної взаємодії в колективі) тощо.

Інформаційний потенціал ВНЗ формує інформаційний потенціал суспільства, впливає на національну економіку, оскільки система вищої освіти є акумулятором всієї накопленої суспільством інформації, генератором головної продуктивної сили будь-якого суспільства в будь-якій економіці, тому що діє і виробляє завжди людина, вихована і підготовлена сповна певним чином. І навпаки, інформаційний потенціал суспільства робить безпосередній вплив на формування інформаційного потенціалу ВНЗ за допомогою інформаційного середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Грехнєв В.С. Информационное общество и образование // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – 2006. – №6. – С. 88–106.
2. Інформаційне суспільство. Дефініції / Брижко В.М., Цимбалюк В.С. та ін. / За ред. Калюжного Р.А., Швеця М.Я. – К: "Інтеграл", 2002.
3. Глушков В.М. Мышление и кибернетика. Диалектика в науках о неживой природе. – М.:Физматгиз, 1964. – 499 с.
4. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society. Wash.: World Future Soc. – 1983. – p. 29.
5. Белл Д. Третья технологическая революция и её возможные социальные последствия. – М., 1990.
6. Вохрышева М.Г. Формирование науки об информационной культуре // Сб. ст. «Проблемы информационной культуры: Методология и организация информационно – культурологических исследований». – М.; Магнитогорск, 1997. – С. 57.
7. Гречихин А.А. Информационная культура: Опыт типологического определения // Сб. ст. «Проблемы информационной культуры» – М., 1994. – С. 15.
8. Зиновьева Н.Б. Информационная культура личности / Под ред. И.И. Горловой. – Краснодар: КГАК, 1996. – С. 141.
9. Ракитов А.И. Философия компьютерной революции – М.:Политиздат, 1991. – 286 с.
10. Шрейдер, Ю.А. Информация и культура // НТИ. – 1991. – № 8 – С.1–9.
11. Ф.А.Попов, Б.П.Овечкин, А.В.Максимов, Н.Ю.Ануфриева. Проблемы и принципы построения пользовательских интерфейсов информационных систем // Известия АГУ. – 2000, – N1(15). – с.57–60.
12. Подковырова О.Н. Единое информационное пространство вуза: принципы, задания, структура // Интеграция образования.– 2000.– № 4.– С.18–20.
13. Завьялова Н.Б. Методология разработки интегрированной информационной образовательной среды [Электрон. ресурс] — Режим доступа: <http://www.ito.su/2001/ito/IV/IV-0-15.html>.
14. Лапчик М.П. Информатика и информационные технологии в системе общего и педагогического образования. — Омск: ОмГПУ. — 1999. — 294 с.
15. Старова Т.С., Могилев А.В. Типология образовательный веб-сайтов [Электронный ресурс]// Вопросы Интернет-образования. —2001. —№2 — Режим доступа: http://vio.fio.ru/vio_02/cd_site/Articles/Art_4_4.htm.
16. Мартынов А.А. Информатизация университета: системный подход // Материалы Межд. научно-метод. конференции «Новые информационные технологии в университетском образовании» – Новосибирск: НГУ. –1997.

Аннотация. В статье обусловлены связь между понятиями информационного потенциала общества и информационного потенциала ВУЗа. Предоставлена характеристика основных составных информационного потенциала ВУЗа.

Ключевые слова: информационный потенциал, информационная среда, информационная культура, информатизация, ВУЗ.

Summary. In the article the conditioned connection is between the concepts of informative potential of society and informative potential of institute of higher. Description of basic constituents of informative potential of institute of higher is given.

Keywords: informative potential, informative environment, informative culture, informatization, institute of higher

*Рецензент д.е.н., професор ДонНУ Фінагіна О.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Полякова О.М.*